

ANUARIO DEL SEMINARIO DE FILOLOGÍA
VASCA «JULIO DE URQUIJO»

International Journal of Basque Linguistics and Philology

LII: 1-2 (2018)

*Studia Philologica et Diachronica
in honorem Joakin Gorrotxategi*

Vasconica et Aquitanica

Joseba A. Lakarra - Blanca Urgell
(arg. / eds.)

eman ta zabal zazu

Universidad
del País Vasco

Euskal Herriko
Unibertsitatea

Deba Ibarreko euskara

The Basque of the Deba Valley

Koldo Zuazo
UPV/EHU

Abstract

The topic under study is the Basque of the Deba Valley. It is usually and completely reasonably placed within Western Basque, but recently most of the innovations emerging in Bizkaia have not extended to there; by contrast, some of those emerging in Gipuzkoa have done. After demonstrating those developments, the distinguishing features of this region are presented and, by way of conclusion, those of the three models from there: that of the Lower Deba Valley (Mutriku, Mendaro and Elgoibar), that of the Mid-Deba Valley (Eibar, Ermua, Soraluze, Elgeta, Bergara and Antzuola) and that of the Upper Deba Valley (Oñati, Arrasate, Aretxabaleta, Eskoriatza, Leintz-Gatzaga and Aramaio).

Keywords: *Basque dialectology, Western Basque, Central Basque, Deba Valley.*

Laburpena

Deba ibarreko euskara da aztergaia. Mendebaleko euskalkiaren barruan kokatu ohi da arrazoi osoz, baina azkenaldian Bizkaian sortutako berrikuntza gehienak ez dira hara zabaldu; bai, ostera, Gipuzkoan sortutako batzuk. Gertakari horiek erakutsi ondoren, eskualde honetako bereizgarriak aurkezten dira eta, amaitzeko, bertako hiru eremuetakoak: Debabarrena (Mutriku, Mendaro eta Elgoibar), Deba ibarreko erdigunea (Eibar, Ermua, Soraluze, Elgeta, Bergara eta Antzuola) eta Debagoiena (Oñati, Arrasate, Aretxabaleta, Eskoriatza, Leintz-Gatzaga eta Aramaio).

Hitz gakoak: *euskal dialektologia, mendebaleko euskalkia, erdialdeko euskalkia, Deba ibarra.*

Joaquin Gorrotxategi eibartarrari, aspaldiko lagun eta lankideari, eskaini nahi dizkiot ondorengo lerroak. Geure euskara, Deba ibarrekoa, hartu dut hizpide horretarako.

1. Deba ibarreko euskararen gaineko argibideak

Manuel Larramendirenak dira eskualde honetako euskararen gaineko lehenengo albisteak, XVIII. mendearen erdialdekoak. Ibar gehiengan Bizkaian bezala hitz egiten zela esan zuen, Deba eta Mutriku euskara giputzean sartu zituen, Elgoibarkoa tarteko hizkeratzat jo zuen (Larramendi 1745: xxx eta 1969 [Tellechea Idigoras, arg.]: 301).

Mende bat geroago, Bonapartek (1863) ere antzera ikusi zuen: euskara giputzean sartu zituen Deba, Mutriku, Mendaro, Elgoibarko Altzola eta Bergarako Elosu auzoak; euskara bizkaitarrean kokatu zituen gainerako herriak. Dena dela, multzo bitan bereizi zituen herri horiek:

- a) Elgoibar, Eibar, Soraluze, Elgeta, Bergara, Antzuola eta Oñati.
- b) Leintz harana (Arrasate, Aretxabaleta, Eskoriatza, Leintz Gatzaga) eta Arabako Aramaio —Oleta auzoa izan ezik—, Uribarri Ganboa, Landa, Marieta-Larrintzar, Elgea, Zuhatsu Ganboa, Ozeta, Ermua eta Larrea.

xx. mendearen azkenaldira, Pedro de Yrizarrek (1991) aldaketa bat egin zuen: Elgoibar euskara giputzean jarri zuen.

xxi. mende hasiera honetan zertxobait desberdin ikusten dut. Hasteko, hiru hizkuntza eremu bereizten ditut Deba ibarrean:

- a) *Debagoiena*, Leintz haranak eta Aramaiok —Oleta auzoak ez besteak— osatua. Oñati ere eremu honetan sartzen dut, nahiz eta hemengo hizkera berezia den. Aldiz, Arabako herriak —Aramaio ez besteak— alde batera utzi behar dira, euskalkia gaur egun guztiz galduta dagoelako haietan.
- b) *Deba ibarreko erdigunea*, Eibar, Ermua, Zaldibarko Eitzaga auzoa, Soraluze, Elgeta, Bergara —Elosu auzoa ez bestea— eta Antzuola barruan direla.
- c) *Debarrena*, Elgoibar, Mendaro eta Mutriku herriek osatua.

Debagoiena eta ibarraren erdigunea mendebaleko euskalkian ikusten ditut, «bizkaiera» deitu izan zaion horretan; Debarrena mendebaleko eta erdialdeko euskalkien artekoa da; Deba, azkenik, erdialdeko euskalkian agertzen da.

Ermua eta Zaldibarko Eitzaga auzoak gainera, Bizkaiko beste herri bi ere Deba ibarretik gertu ikusten ditut hizkuntzaren aldetik: Mallabia eta Elorrio. Biak dira «tarteko hizkerak»: Mallabiak Deba ibarra, Artibai eskualdea eta Durangaldea lotzen ditu; Elorriok Deba ibarra eta Durangaldea.

2. Deba ibarreko euskararen ezaugarriak

Deba ibarra aurkeztu ondoren, ikus ditzagun horretarako erabili ditudan irizpideak. Eskualde horrek mendebaleko euskalkiaren barruan daukan lekuaz jardungo dut lehenengo; bertan bereizi ditudan hiru eremuak azalduko ditut gero. Esan dezadan Larramendik eta Bonapartek ez zutela zeregin horretan arduraren handiegirik izan; Bonapartek, esate baterako, *dot* edo *det* esaten ote zen hartu zuen kontuan, hango herriak bizkaieraren edo giputzaren barruan sailkatzeko orduan.

2.1. Deba ibarra mendebaleko euskalkiaren barruan

Bonapartek (1863) hiru azpieuskalki egin zituen euskara bizkaitarraren barruan: *sartaldekoa*, *sortaldekoa* eta *Deba ibarrekoa*. Ikusten denez, izaera berezikotzat hartu zuen eskualde horretako euskara. Ni neu azpieuskalki bi egitearen aldekoa naiz, *sartaldekoa* eta *sortaldekoa*, eta bigarren honetan ikusten ditut Debagoiena eta Deba ibarreko erdigunea, Lea-Artibai eta Durangaldearekin batera. Izan ere, ez da hain handia eskualde horien arteko aldea eta, gainera, modu gradualean egiten da batetik besterako bidea. Arestian esan dut Ermua eta Zaldibarko Eitzaga auzoa Deba ibarrean kokatzen ditudala, Mallabia eta Elorrio tarteko hizkerak direla, eta Bizkaiko ekialdeko beste herri batzuetan ere agerian dago Deba ibarrarekiko gertutasuna: Ondarroan, Etxebarriin, Markinan, Bolibarren, Zaldibarren... Azken batean, Deba ibarreko zenbait herri (Elgoibar, Eibar, Bergara, Arrasate) aspaldi luzetik izan dira industriagune esanguratsuak eta hara begira egon dira inguruko herriak.

Dena dela, Bonapartek bazuen bere arazoia: Bizkaian azkenaldian egin diren berrikuntzak ez dira Deba ibarrera heldu; bai, ostera, Gipuzkoan eta Euskal Herriko erdigunean egin diren batzuk. Beste era batera esateko, aspaldi, euskalkiaren ardatza Gasteiz zela, handik zabalduak berrikuntzak mendebal osora —Deba ibarra tartean zela— heldu ziren, baina Gasteiz erdaldundu eta euskalkiaren sorleku nagusia Bizkaia gertatu zenean, hango berrikuntzak ez ziren Deba ibarrean zabaldu edo ez, behintzat, ibar osoan.

Ikus ditzagun, lehenengo, Bizkaian sortu eta Deba ibarrera heldu ez diren berrikuntzak:

1. *Eduki*-ren erroko *-e-*: *dekot* ‘daukat’; *deko* ‘dauka’. Bizkaian gertatu den *-au-* > *-eu-* egiteko joera ere arrotza da Deba ibarrean: *eurretik* ‘aurretik’; *paseu* ‘pasatu’.
2. *iz* > *ix* bustidura: *ixen* ‘izan’; *dakixu* ‘dakizu’.
3. ‘Izenordain galdetzailea + *edo* + izenordain galdetzailea’ egiturako izenordainak: *nonor* ‘norbait’; *nonora* ‘norabait’.
4. *-txu* atzizki txikigarria: *apurtxu bet* ‘apurtxo bat’.
5. *Zein* juntagailu hautakaria: *Neska sein mutil artzen dabe denda orretan* ‘neska zein mutil hartzen dute [lanerako] denda horretan’.
6. Denborazko perpausetako *-(k)eran*: *Etzetik urtekeran ikusi dot* ‘etxetik irtetera-koan ikusi dut’.

Bizkaian indartutakoak diruditen beste gertakari bi hauek ere ez dira Deba ibar osoan zabaldu:

1. **-iño*-ren adizkiak: *diñot* ‘diot’; *diño* ‘dio’. Deba ibarreko erdigunean baizik ez dira erabiltzen; *diot* gisako orokorrak baliatzen dira gainerako herrietan.
2. *Nire* saileko izenordainak (*niri*, *nigaz*, *nigana*...) Leintz haranera eta Aramaiora baizik ez dira zabaldu; *nere* gisakoak esaten dira ibarraren erdigunean eta Debabarrenean.

Ikus ditzagun, ondoren, Gipuzkoan edo Euskal Herriko erdigunean sortu eta Deba ibarrean zabaldu diren berrikuntzak:

1. Ibarren iparraldean *e* > *a* egiteko joera dago dardarkari aurrean. Oñati ere tartekoa da eta bertakoak dira adibideak: *astartu* ‘aztertu’; *bidar* ‘bider’; *edarki* ‘ederki’; *eguardi* ‘eguerdi’; *eskarrrik asko* ‘eskerrik asko’; *isardi* ‘izerdi’; *istar* ‘izter’; *muskar* ‘musker’; *pipar* ‘piper’; *pitxar* ‘pitxer’; *tallar* ‘taller, lantegia’; *uskar* ‘uzker’ (Altuna, Elortza eta Zumalde 2014; Izagirre 1970).
2. Deba ibar osoan *-kin* morfema nagusitu da soziatiiboan, baina singularrean *-gaz* (> *-az*) ere ezaguna da Debagoienean.
3. *Nor* izenordaina baztertu eta *zein* nagusitu da: *Seiñ etorri da?* ‘nor etorri da?’. Artibai eskualdera eta Durangaldeko ekialdera ere —Berriz, Zaldibar, Eloorrio— heldu da joera hori.
4. Iraganaldiko 3. pertsonetan *ø-* da ZER argumentuari dagokion morfema mendebal gehienez: *eban* ‘zuen’; *eusten* ‘zidan’; *euen* ‘zegoen’... Deba ibarreko iparraldean *z-* orokorra dago Debabarrenean, Soraluzen, Antzuolan eta Bergaran.
5. NOR saileko adizkien pluraleko 2. pertsonetan *-(i)e* morfema dago mendebal gehienez: *sarie* ‘zarete’; *satose* ‘zatozte’; *sabise* ‘zabiltzate’... Debabarrenean, Soraluzen, Bergaran eta Antzuolan Euskal Herriko erdigunean zabaldu den *-te* erabiltzen da.
6. Ibarren iparraldean *-ten* eta *-tzen* dira aditz izenak osatzeko aukera bakarrak eta, gehienbat, gainerako euskalkietan bezala erabiltzen dira bata eta bestea.

- Mendebalean beste morfema batzuk ere badira: *-etan* (*pasetan* ‘pasatzen’); *-tuten* (*apurtuten* ‘apurtzen’)...
- Mendebaleko *-to* atzizkiaren ordeztu (*txarto*), *-ki* erabiltzen da Debabarrean, Bergaran, Antzuolan eta Oñatin: *edarki*, *gaizki*, *poliki*, *txarki*.
  - ‘Bi zenbatzailea + izen sintagma’* hurrenkera oso sustraituta dago Debabarrean, Bergaran, Antzuolan eta Oñatin: *bi etxetan* (vs mendebaleko *etxe bitan*).

2.2. Deba ibarreko euskararen bereizgarriak

Ezaugarri gutxi dira Deba ibarrean bertan sortutakoak eta, gainera, ezaugarri horiek Bizkaiko ekialdeko beste herri batzuetan ere badira. Arrazoï horiexegatik ez dut mendebaleko euskalkiaren aparteko «azpieuskalkizat» hartzen eta, aldiz, Lea-Artibai eskualdearekin eta Durangaldearekin azpieuskalki berean batzen. Hauexek dira hango bereizgarriak:

- [j] epentesia garatu da /i + a, e, o/ artean Deba ibar osoan, Deba eta Itziar tartean direla. Bizkaiko Artibai eskualdean, Elorrion, Zaldibarren eta Mallabian ere bada epentesi hori; Mallabiko adibide hauek lekuko: *kíbixe* ‘kiwia’; *manikixe* ‘manikia’; *uránixue* ‘uranioa’.
- NOR-NORI sailean eta hitanoko adizkietan [x] ahoskera dago ibar gehienean: *jako* ‘zaio’; *jakik/jakin* ‘zakik/n’; *jotsak/jotsan* ‘ziok/n’. Oñati eta Mutriku dira salbuespena. Oñatin —eta Elorrion— [j] ahoskera dago; Mutrikun (eta Deban eta Mendaron —hemen ez erabat—) *z-* orokorra dago NOR-NORI sailean (*zako* ‘zaio’). Hitanoan *d-* dago Mutrikun (*diok/dion* ‘ziok/n’; *diatorrek/diatorren* ‘zatorrek/n’) eta *z-* orokorra Deban. Aldiz, Mallabian eta Artibai eskualdean ere [x] ahoskera dago, Ondarroan izan ezik. Herri honetan *g-* dago NOR-NORI saileko adizkietan: *gako* ‘zaio’. Hitanoa aspaldi galduta dago Ondarroan.
- Euskal Herriko beste alderdi batzuetan bezala, *-endako* da destinatiboko morfema ibar gehienean, Debabarrean ez bestean: *lagunandako* ‘lagunarentzat’. Inguruko herri bizkaitar batzuetan ere bada: Mallabian, Berrizen, Zaldibarren, Elorrion, Atxondon eta Abadiñon.
- Jokamolde bereziko aditzak daude. Bi nabarmenduko ditut. Alde batetik, ohi-koa da *pentzatu* aditza NOR-NORI erara jokatzea. Mallabioa da lekukotasuna:
Seuri ondo pentzátzen bájatzu, eisu ‘zeuri ondo pentzatsen bazaizu, egizu’
Bestalde, *ekin* aditza NOR erara jokatzeko da. Oñatikoa da adibidea:
Lanian ekin nais ‘lanean ekin naiz’

2.3. Debabarreneko bereizgarriak

Gipuzkoako eta Euskal Herriko erdiguneko bereizgarriak oso sustraituta egotea da eremu honen ezaugarria; baita mendebaleko zenbait berrikuntza hara heldu ez izana ere. Hauxe zerrenda:

- Erdal *-(c)ion* > *-(z)io* egin da: *espekulasio* (vs mendebaleko *espekulasiño*).
- tikan*, *-gantikan*, *-gandikan*, *-rikan* aldaerak erabiltzen dira: *Estakat astirikan* ‘ez daukat astirik’. Sorluzen ere badira.

3. *Izan*-en pluraleko adizkietako *-e*- erroa: *gera* ‘gara’; *sera* ‘zara’; *serate* ‘zarete’. Elgoibarren ez da erabatekoa; *-a*- erroa ere badira.
4. *Edun*-en orainaldiko adizkietan *-e*- erroa erabiltzen da Deban, Mutrikun, Mendaron eta Elgoibarko Altzola auzoan: *det* ‘dut’.
5. NOR-NORI-NORK sailean **-i-* erroa adizkiak erabiltzen dira; ez mendebaleko *eutsi* dutenak: *dit*, *digu*.
6. *Dijua* ‘doa’ gisako adizkiak erabiltzen dira Deban eta Mutrikun; *dixe* ‘doa’, *dixes* ‘doaz’ bereziak Elgoibarren eta Mendaron.
7. Ezaguna da *ari izan*. Mendebalean *ibili* eta *egon* izan dira ordezkokoak; *jardun*-en adizkiak ere badira Deba ibarrean eta Bizkaiko ekialdean: *diardut*, *diardu*...
8. NOR-NORI saileko iraganaldian ezaguna da Euskal Herriko erdiguneko *zit-*; Deban eta Mendaron gehienbat: *zitzaion* (vs mendebaleko *jakon*).
9. *Al* erabiltzen da ‘bai/ez’ erako galdera perpausetan: *Ekarri al desu perretxikorik?* ‘ekarri al duzu perretxikorik?’.
10. Debabarrenean eta Oñatin arrotza da ‘partizipioa + adizki jokatu’ egitura, aditza indartu nahi denean: *Joan zoaz ala etorri zatoz?*

2.4. Deba ibarreko erdiguneko bereizgarriak

Hauxe da eremu honetan aipatzekoa:

1. *Egon*-en orainaldiko adizkien erroan *-a-* eta iraganaldian *-e-* daude eskualde honetako hizkera gehienetan: *gare* ‘gaude’; *sare* ‘zaude’; *sarete* ‘zaudete’; *dare* ‘daude’; *genden* ‘geunden’; *senden* ‘zeunden’; *sendeten* ‘zeundeten’; *seren* ‘zeuden’. Tankera berekoak erabiltzen dira Goierri eta, zurrerenera, handik etorritakoak dira.
2. NOR-NORI-NORK saileko orainaldian, NORI ‘hari’ edo ‘haiei’ denean, adizki bereziak erabiltzen dira Oñatin, Antzuolan eta Bergaran. Hauexek, esate baterako, Antzuolakoak (Larrañaga 1998: 123): *jat* ‘diot’; *jao* ‘dio’; *jau* ‘diogu’; *jatzu* ‘dionu’; *jet* ‘diet’. Badirudi NOR-NORI sailekoetatik atera direla. Zukako adizkietan baizik ez dira horrelakoak erabiltzen; hitanoan ohikoak baliatzen dira: *jotsak/jotsan* ‘ziok/n’. Lazarraga arabarraren izkribuetan ere badira horrelako adizkiak: *jagot* ‘diot’; *jago* ‘dio’.
3. Eibarren, Soraluzen, Elgetan, Antzuolan, Bergaran eta Azkoitian erabiltzen da *-kel-ka* ‘gabe’ atzizkia. Elgoibarren ere bada, baina adin handiko hiztunen jardunean. Ekintza amaitu gabe dagoela adierazteko baliatzen da. Antzuolakoak da lekukotasuna (Larrañaga 1998: 177):

Ori nik entzuteke neukan ‘Hori nik entzun gabe neukan’

Plasa bastarran jendia jarri ta beira; sela eon leike dantza itteke? ‘Plaza bazterrean jendea jarri eta begira; zelan egon daiteke dantza egin gabe?’

Oinddio afaltzeke nago ‘Oraindik afaldu gabe nago’

Oñatin ere izan da, baina gaur egun oso galduta dago. Kandido Izagirrek (1970) *akordatzaka* ‘akordatu gabe’ eta *eltzaka* ‘heldu gabe’ jaso zituen. Lazarraga arabarraren izkribuetan ere bada.

4. Aurkaritza adierazteko *barren* lokailua erabiltzen da. Elgoibarren, Mendaron, Azkoitian, Zestoan (Azpeitia 2003), Mallabian eta Zaldibarren ere bada, baina ez Antzuolan eta Bergaran. Mallabikoak dira adibideak:

Marsel da, barren! Urriñetik esautu bes! ‘Martzel da eta! Urrunetik [begiratuta] ezagutu ere ez!’

Nora soies ain gois? Séire[k] pe estie, barren! ‘Nora zoaz hain goiz? Seiak ere ez dira eta!’

Logure asela? Egwerdi arte gustixen eon as oien, barren! ‘Logura haizela? Eguerdi arte guztian egon haiz ohean eta!’

2.5. Debagoieneko bereizgarriak

Arabarekin eta, batez ere, Gasteizekin lotura estua izatetik datorkio, gehienbat, eskualde honi bere nortasuna. Honako gertakari hauek nabarmenduko ditut:

1. Leintz haranean eta Aramaion ez dago inolako azentu bereizgarriarik. Oñatin ere ez da bereizten hitzen singularra eta plurala, baina bai esanahi banako hitz bikoteak: *basúa* ‘oihana’ / *básua* ‘edalontzia’. Azentu markatuko hitzak ere badira Oñatin: *béste, dénpora* ‘denbora’, *káixola* ‘kaiola’.
2. *-tza* amaierako hitzei artikulua gehitzen zaienean, *-tza + a > -tzaial/-tzaie/-tzarie* gertatzen da. Aramaiokoak dira adibideak (Ormaetxea 2006: 107): *bedar-tzaie* ‘belartza, belardia’; *bisitzai* ‘bizitza’; *eskontzai* ‘ezkontza’; *konfiantzai* ‘konfiantza’; *labrantzai* ‘labrantza’; *lokotzarie* ‘lokatza’. Landucciren hiztegian *jaiatzaia* ‘jaiotza’ jarri zen eta Arabako erdiguneko toponimian ere ohiko gertakaria izan da. Zalantzarik gabe, Arabatik etorria da.
3. Adizki bereziak erabiltzen dira Debagoiengan eta Legution *edun*-en iraganaldian: *neuen/neben/nemen/nen* ‘nuen’; *geuen/geben/gemen/gen* ‘genuen’; *seuen/seben/semien/sen* ‘zenuen/zenuten’; *sebien/seben* ‘zuten’.
4. NOR-NORI-NORK saileko adizkien erroa *-u-* egin da: *dust* ‘dit’; *dusk* ‘dik’; *duztet* ‘diot’; *nutzen* ‘nion’. Legutio eta Oleta ere eremu barruan daude.
5. *Erautsi erroko adizkiak erabili dira Leintz haranean eta Aramaion. ‘Ari izan’ orokorraren balioa daukate. Galbidean daude. Hauexek Ormaetxeak Aramaion jasotakoak: *darutzet, darutzek/darutzen, darutzo, darutzau, darutzesu, darutzesue, darutzie*. Eta hauxe adibidea (Ormaetxea 2006: 37):

Bararutzek lanien i[k] pe? ‘Badarutzak lanean hik ere?’

6. Aditzak ez du izen sintagma pluralarekin komunztadura egiten. Aramaiokoa da lekukotasuna (Ormaetxea 2006: 299-301):

Isenok etxat akordetan niri ‘Izenok ez zait akordatzen niri’

Berak paga’uskun danak ‘Berak pagatu zigun denak’

Eran daigun kopak ‘Edan dezagun kopak’

Nik enaxixen orreik gausa gustiok ‘Nik ez nekien gauza horiek guztiok’

Bergara —Ubera auzoa ez beste guztia— eta Antzuola ere eremu barruan daude. Araban ere bazen: Landucciren, Lazarragaren, Gamizen eta Albeni-

zen izkribuetan ageri da. Mutrikun ere bada gertakari hori, baina, ziurrenera, oraintsuko gauza da hangoa.

7. NOR-NORK sailean *-it-* pluralgilerik gabeko adizkiak erabiltzen dira Debagoienan eta Legution: *saut* ‘zaitut’; *sauet* ‘zaituztet’; *gau* ‘gaitu’; *gaue* ‘gaituzte’. Aramaiokoa da adibide hau (Ormaetxea 2006: 295):

Su fuen sais aurretik, nik jarraituko saut eta ‘Zu joan zaitetz aurretik, nik jarraituko zaitut eta’

Lazarraga arabarraren izkribuetan ere badira horrelako adibideak: *zaut* ‘zaitut’; *zau* ‘zaitu’.

8. Leintz haranean, Legution eta Aramaion *gare* ‘gara’ eta *sare* ‘zarete’ adizkiak erabiltzen dira *izan*-en pluralean. Bizkaiko ipar-sartaldean ere badira: Uribe Kostan eta Txorierrri gehianean.
9. Partizipioa *-tul-du*, *-atu*, *-itu* eta silaba bitik gorakoa denean, *-ketan* morfema erabiltzen da aditz izena osatzeko: *esauketan* ‘ezagutzen’; *eskaketan* ‘eskatzten’; *jarraiketan* ‘jarraitzen’. Araban ere bazen: Landucciren, Lazarragaren eta Albenizen izkribuak horren lekuko. Ziurrenera, handik heldu zen Debagoienara.
10. Debagoieneko hizkera batzuetan (Aramaion, Oñatin, Aretxabaletako alderdi batean) aditz izenen absolutibo singularra *-tzeial-tzeie* egiten da, partizipioa *-i* edo *-tu* amaierakoa eta silaba bikoia denean: *artzeial/artzeie* ‘hartzea’; *asteial/asteie* ‘hastea’; *galtzeial/galtzeie* ‘galtzea’; *sartzeial/sartzeie* ‘sartzea’. Oñatin *-teen/-tzeen* ere izan da inesiboan: *artzéen* ‘hartzen’; *astéen* ‘hasten’; *sartzéen* ‘sartzen’. Lazarraga arabarraren izkribuetan *-zaen* agertzen da.
11. *-duil-tui* eta *-doil-toi* aldaerak erabiltzen dira gehienbat (orokorrak *-dil-ti*). Oñatikoak dira hauek: *arboladui* ‘arboladi’; *aristui* ‘harizti’; *gastañui* ‘gaztainadi’; *maastui* ‘mahasti’; *pagadui* ‘pagadi’; *sagastui* ‘sagasti’.

Aipatu diren bereizgarriez gainera, esan behar da mendebaleko ezaugarriak hobeto gorde direla eskualde honetan; Leintz haranean eta Aramaion gehienbat. Hauek nabarmenduko ditut:

1. *i* bokalak, diptongoaren bigarren osagaia denean, ondorengo *z* eta *tz* konsonanteak busti eta *x/tx* aldatzen ditu mendebalean. Baita Leintzen eta Aramaion ere: *axe* ‘haize’; *gatx* ‘gaitz, zail’. Eibarren, Ermuan, Elgetan eta Bergarako Ubera eta Angiozar auzoetan ere gertatzen da batzuetan; ez Deba ibarreko gainerako herrietan.
2. Mendebalean ohikoa denez, aditz izenak osatzeko aukera zabala dago Debagoienan:
  - a) Gainerako euskalkietan baino esparru gehiagotan erabiltzen da *-ten*: partizipioa *-(l, n, r)i*, *-a*, *-e*, *-o* eta *-l* denean. Hauexek adibideak: *ibilltten* ‘ibiltzen’; *ifinñtten* ‘ipintzen’; *ekarten* ‘ekartzen’; *botaten* ‘botatzen’; *beteten* (eta *betetan*) ‘betetzen’; *joten* ‘jotzen’; *illtten* ‘hiltzen’.
  - b) Partizipioa *-au* denean, *-etan* (*-iten* Oñatin): *gustetan* ‘gustatzen’.
  - c) Partizipioa *-idu* denean, *-iduten* (> *-iruten*, *-iuten*) (*-iten* Oñatin): *dibertiu-ten* ‘dibertitzen’.

3. Aditz izena mugimenduzko aditzen osagarria izan eta helburua edo norabidea adierazten duenean, inesiboan (ZERTAN) erabili ohi da mendebal gehianean; baita Leintzen eta Aramaion ere: *Ogidxe erosten doie* 'ogia erosten doa'. Oñatin, Deba ibarreko iparraldean eta Artibai eskualdean adlatibo orokorra (ZERTARA) baliatzen da (*ogixa erostera noia*).
4. Moduzko adberbioetan *-la* atzizkiari *-n* gehitzeko joera dago mendebalean: *selan* 'nola'; *eselan* 'inola'; *onan* (eta *onantxe*) 'honela(xe)'; *olan* (eta *olantxe*) 'horrela(xe)'; *alan* (eta *alantxe*) 'hala(xe)'. Leintz haranean, Aramaion eta Eibarren lehian dira *-lan* eta *-la*; Deba ibarreko gainerako alderdietan *-la* da nagusi.

Bibliografia

- Agirrebeña, A. & J. M. Elexpuru, 2014, *Elorrixoko berbetia*. Elorrio: Elorrioko Udala eta Badihardugu Euskara Elkarte.
- Altona, F., 1995, «*Acto contriciocoa eriotzaco orduracò*: Garcia de Albeniz araiarraren araberezko eskuizkribua (1778)», *ASJU* 29-1: 83-132.
- Altona, R., K. Elortza & K. Zumalde, 2014, *Oñatiko euseria*. Oñati: Oñatiko Udala.
- Aranberri, F., 1996, *Ermua eta Eitzako euskara*. Ermua: Ermuko Udala.
- Areta, N., 2003, *Eibarko euskara: izen sintagmaren deklinabidea*. Bilbo: Deustuko Unibertsitatea.
- Azpeitia, A., 2003, *Zestoarren erretolika. Hitzen, esamoldeen eta atsotitzen bilduma*. Zestoa: Zestoako Udala.
- Basauri, S. & A. Sarasua, 2003, *Eibarko hiztegi etnografikoa*. Eibar: Eibarko Udala.
- Bonaparte, L.-L., 1863, *Carte des sept provinces basques, montrant la délimitation actuelle de l'euscara*. Londres.
- Burgete, X. & I. Gaminde, 1991, *Otxandioko euskaraz*. Otxandio: Otxandioko Udala eta Bizkaiko Foru Aldundia.
- Carrera, I. M. & I. García, 2005, *Legutiano aldeko euskara*. Gasteiz: Arabako Foru Aldundia.
- Elexpuru, J. M., 2004, *Bergara aldeko hiztegia*. Bergara: Bergarako Udala.
- Elortza, J., E. Garro, J. L. Ormaetxea, J. M. Garai & E. Plazaola, 1999, *Arrasateko euskara*. Arrasate: Arrasateko Udala.
- Gaminde, I., 1999, «Elosu, Nafarrete eta Urrunagako euskaraz». *FLV* 81, 241-262.
- Goikoetxea, J., 1984, *Juan Bautista Gamiz Ruiz de Oteo, poeta bilingüe alavés del siglo XVIII*. Gasteiz: Arabako Foru Aldundia.
- Izagirre, K., 1970, «El vocabulario vasco de Aránzazu-Oñate y zonas colindantes». Berrarg. [L. Villasante eta G. Markuleta, arg.], *ASJU*-ren Gehigarriak 7. Oñati eta Donostia: Oñatiko Udala eta Gipuzkoako Foru Aldundia, 1994.
- Landucci, N., 1562, *Dictionarium linguae cantabrigae*. [M. Agud eta K. Mitxelena, arg.] *ASJU*-ren Gehigarriak 3, 1958. Berrargitaratua, euskara-gaztelania zerrenda gehituta, [H. Knörr eta K. Zuazo, arg.] *Arabako euskara. Ikerketak eta testuak*: 201-465. Gasteiz: Eusko Legebiltzarra, 1998.
- Larramendi, M., 1745, *Diccionario trilingüe del castellano, bascuence y latin* (2 lib.). Donostia: Imprenta Bartolomé Riesgo y Montero.

- , 1969, *Corografía o descripción general de la Muy Noble y Muy Leal Provincia de Guipúzcoa*. [J. I. Tellechea Idigoras, arg.] Donostia: Sociedad Guipuzcoana de Ediciones y Publicaciones.
- Larrañaga, J., 1998, *Antzuolako hizkera*. Antzuola: Antzuolako Udala.
- Makazaga, J. M., 2010, *Elgoibarko ahozko euskara*. Bilbo: Euskaltzaindia. Iker-25.
- Mugarza, P., 2006, *Mallabiko euskara*. Mallabia: Mallabiko Udala, Eusko Jaurlaritzza eta Bizkaiko Foru Aldundia.
- Ormaetxea, J. L., 2006, *Aramaioko euskara (Azterketa dialektologikoa)*. Leioa: UPV/EHU.
- Perez Lazarraga, J., 2004, *Eskuizkribua*. Madrid: Edilán-Ars Libris eta Gipuzkoako Foru Aldundia. Baita ere <<http://www.lazarraga.com>>.
- Sarasua, A., A. Agirrebeña & L. Zenarruzabeitia, 2005, *Eibarko euskara*. Eibar: Eibarko Udala.
- Yrizar, P. de, 1991, *Morfología del verbo auxiliar guipuzcoano* (2 lib.). Bilbo: Euskaltzaindia.
- Zuazo, K., 2006, *Deba ibarreko euskara. Dialektologia eta tokiko batua*. Eibar: Badihardugu Euskara Elkartea.

Koldo Zuazo

Letren Fakultatea (EHU/UPV)

Unibertsitatearen ibilbidea, 5 - 01006 Gasteiz

koldo.zuazo@ehu.eus